

<p>ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ</p> <p>INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES</p> <p>МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ</p>	<i>Cilt: 2, Sayı: 2, 2019</i>
	<i>Vol: 2, Issue: 2, 2019</i>
	<i>Sayfa – Page: 66-79</i>
	<i>E-ISSN: 2667-4262</i>
	

HALİDE EDİB ADIVAR'IN “HANDAN” ADLI ROMANI VE “İDEAL KADIN” ANLAYIŞI

THE NOVEL “HANDAN” BY HALİDE EDİB ADIVAR AND HER UNDERSTANDING OF “IDEAL WOMAN”

Nesrin KAYMAKCI*

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p> Geliş: 24.08.2019</p> <p> Kabul: 11.10.2019</p> <hr/> <p>Anahtar Kelimeler: Handan, Halide Edib, İdeoloji analizi, Thompson, Mistifikasyon.</p> <hr/> <p>Araştırma Makalesi</p>	<p>Halide Edib'in yazarlık çizgisini belirleyen romanlarından biri olan Handan, mutsuz evlilik ve aşk konularına getirdiği cesur bakış açılarıyla yazıldığı dönemde uzun uzun tartışılmış bir eserdir. Meseleyi ele alış şekli ile yazıldığı dönemde var olan kadın algısının çizgisi dışına çıkmış olan roman, pek çok kaynakta da belirtildiği üzere yazarın kendi yaşam öyküsünden izler taşımakla birlikte, Halide Edib'in zihninde yer alan “ideal kadın” imgesinin de temsili olmuştur. Handan, yazılmış olduğu dönem ve yazarın düşünce yapısı göz önüne alındığında bir tür ideolojik tutumla kadının psikolojik özelliklerini gözler önüne sermiştir. Romanda yer alan ideolojik tutumu incelemek üzere ele alınacak yöntem ise John B. Thompson'ın ideoloji analiz yöntemi olacaktır. Bu yöntem, ideolojinin metne yansımaları düşüncesinden yola çıkar, sembolik biçimler yoluyla baskın birey ve gruplara hizmet ederek bu doğrultuda bir anlam inşa eder. Bu çalışmada John B. Thompson'ın ideoloji analiz yönteminden hareketle Halide Edib'in Handan adlı romanı incelenerek yazarın zihninde yer alan “ideal kadın” anlayışının romanda hangi yöntemlerle yer edindiği gözlemlenecektir. Çalışmanın sonucunda John B. Thompson'ın ideoloji analiz yönteminden hareketle romanda yer alan ideolojik tutumun çözümlenmesi mümkün olmuştur.</p>

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p> Received: 08.24.2019</p> <p> Accepted: 10.11.2019</p> <hr/> <p>Keywords: Handan, Halide Edib, Ideology analysis, Thompson, Mystification.</p> <hr/> <p>Research Article</p>	<p>Handan, which is one of the novels of Halide Edib that designated her style as a writer, was discussed a lot as it brought brave perspectives to unhappy marriages and love. Due to the fact that it went out of the perspective of woman at the time it was written, the novel became the figuration of “ideal woman” in Halide Edib's mind and as stated in many sources it carried marks of the writer's own life story. Handan, when considered the time it was written and the frame of mind of the writer, displayed the psychological characteristics of women with a kind of ideologic manner. The method that will be used to analyse the ideological manner will be John B. Thompson's ideology analysis method. This method starts with the thought of ideology's reflection to the text and by symbolic figurations it serves dominant individuals and builds meanings in this direction. In this study how the “ideal woman” perception is established in the writer's mind in the novel Handan by Halide Edib will be studied and observed using John B. Thompson's ideology analysis method. The ideological manner in the novel was able to be analysed at the end of this study by using John B. Thompson's ideology analysis method.</p>

* Yüksek lisans öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara / Türkiye, E-mail: nesrin_kaymakci@hotmail.com.

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8746-737X>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz (APA):

Kaymakçı, Nesrin (2019). “Halide Edib Adıvar'ın “Handan” Adlı Romanı ve “İdeal Kadın” Anlayışı”. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 2 (2): 66-79.

Extended Abstract

Halide Edib, one of the "National Struggle Period" authors, studied at American College, joined the "National Struggle Front Line" in person. With the invitation of Isabel Fry, who had important ideas and studies about women rights, she went to England and met some intellectuals like Bertrand Russell and gained some ideas about equality of women and men. As she believed that women had significant role on development and improving of society, in her books she searched the answer of "How should be an ideal woman?" Handan was one of the novels in which she mentioned about women, love and unhappy marriages. In this novel, she went off the accepted women profile of that time by her unique way. As mentioned, many reviews of this novel "Handan" showed some traces of her own life and reflected the symbol of "ideal woman" in her mind.

In this study, John B. Thompson's method of ideology analysis, which is considered to be appropriate for this novel, will be implemented. This method starts from the concept of reflecting ideology to the text, then serves to the dominant individuals and groups by means of symbolic forms and builds a meaning.

According to Thompson, there are five functioning modules. These are: "legitimation, dissimulation, unification, reification, fragmentation". The functioning modules also have some different strategies in them.

Author used the first functioning module as a form of giving the module a logical meaning. Handan's desire to establish a competitive environment with men, asking for equality, demanding to choose the man to marry by herself went off the line of the expected profile of the women (both in the time of the novel took place and the time of being written). In spite of that, it was seen that Handan was accepted, affirmed, glorified by the characters in the novel. The attributes of Handan were portrayed as the attributes of all women should have. As the clues in the novel followed, we can reach the idea of Handan.

The second module of functioning, dissimulation, took place in the novel as "the perfection of the ideal woman. Thanks to this method, attention was directed to the desired direction and the issues that served the ideology was shown to be tolerated, while other issues was obscured and ignored. Handan was justified with every positive or negative behaviour. Even if she was not a physically beautiful woman, she had a charm even in her ugliness and became a centre of attraction with more of her inner beauty.

In the third module of functioning, it was aimed to meet on the common denominator by ignoring the interpersonal differences. Based on the question "How should an ideal woman be?" The characters presented in the novel were designed to serve this idea. The author wanted to convey a new understanding of women through the text, objecting to the traditional perception of women.

In fragmentation, the fourth module of functioning, the typical strategy was differentiation. In this strategy he used to mediate the ideology to operate, the author differentiated the characters in the novel into those who were with the ideology and others. While the expressions of the characters who stood by the ideology (eg Refik Cemal) had love, affection and positive qualities, it was seen that the characters who were opposed to the ideology (such as Hüsnü Paşa) were portrayed as humiliating women and having no respect for issues such as marriage and love.

In the reification which is the fifth module of functioning, the characters (Neriman, Nâzım), who supported the ideology of the author, took part in the novel as an individual, while the characters that conflicted with the ideology of the author (Hüsnü Paşa) were shown as objects in the novel.

Another concept, which was not among the methods of analysis of ideology existed in the novel was mystification. Mystification took place in the novel as Handan had features, which will make her to be loved and deeply influence the people around her and was perfect in every aspect. Handan was a glorified character in every aspect in the novel.

At the end of this study, it was understood that it was possible to examine the novel based on John B. Thompson's ideology analysis method and mystification strategy. As a result of the findings, it can be said that the novel Handan was instrumental in conveying the author's ideology to the readers, and that Handan was a character with the qualities to represent Halide Edib's ideas and the characteristics that should be found in an ideal woman.

Giriş

Her edebî metnin farklı seviyelerde olmakla birlikte yazılmış olduğu dönemin ve metin yazarının zihniyetinden izler taşınması kabul görmüş bir gerçektir. "Millî Mücadele Dönemi" yazarı olarak tanınmış olan Halide Edib'in romanlarında, içerisinde bulunduğu dönemin zihniyetinden ve kendi eğilimlerinden izler bulmak pek tabiidir. Zira yazar, cephelerde bizzat bulunmuş birisi olarak içerisinde bulunulan dönemin zorluklarını aşmanın bir yolunun da halkı bilinçlendirmek olduğu kanaatinde. Halide Edib, Amerikan Koleji'nde eğitim görmüş, Millî Mücadele cephesine bizzat katılmış, ikinci bir eş almak isteyen eşi Salih Zeki'den boşanmış, İngiliz dostu, kadın hakları konusunda önemli fikirleri ve çalışmaları olan Isabel Fry'nin daveti üzerine İngiltere'ye gitmiş ve Bertrand Russell gibi fikir adamları ile tanışarak kadın-erkek eşitliği üzerine pek çok bilgi edinmiştir (Durakbaşı 2017:191). Bir kadın yazar olarak Halide Edib, eserlerinde toplumun eğitilmesi ve geliştirilmesinde önemli bir yeri olduğuna inandığı kadınlara ayrıcalık tanımış, pek çok romanının baş karakteri olarak kadınları öne çıkarmış ve onlar üzerinden "ideal kadın"ın portresini çizmiştir. Bu bulgulardan yola çıkıldığında, Handan romanının türünün niteliği "monolojik söylem" biçimi olarak ele alınabilir. Mutsuz evlilik, aşk, kadın ve kadın algısı konularında Handan'ın, Halide Edib'in kendi ideolojisinin savunucusu ve taşıyıcısı olarak romanda yer edindiği görülmüştür.

Öncelikle John B. Thompson'ın ideoloji analiz yöntemine değinmek gerekirse, Thompson'a göre "*ideolojinin metne yansması, belirli bir zümreye toplumun diğer kısımlarından daha fazla yarar sağlayacak sosyal ilişkilerin, özel durumlar çerçevesinde sembolik biçimler yoluyla baskın birey ve gruplara hizmet etmek üzere harekete geçirilmesi ve bu doğrultuda bir anlam inşa etme sürecidir*" (2013: 72-73). Söz konusu hususta, anlam sembolik biçimler aracılığı ile harekete geçecektir. "*Sembolik biçimler, kasıtlı, geleneksel (örf ve adetlerle bağlantılı), yapısal nitelikli olabildikleri gibi, telmih ve kinaye yoluyla çağrışımlara elverişli ve bağlamsal unsurlar taşır*" (2013: 59). Söz konusu "*sembolik biçimler*" metinlerde ideolojinin yansıtıcısı olarak ortaya çıkmaktadır. Böylelikle metin "*anlam inşa etme süreci*"nde ideolojinin yansıtıcısı olması açısından önem kazanmaktadır.

İdeoloji kavramına dair önerdiği formülasyonu geliştirebilmek için üzerinde durulması gereken hususların ideolojinin bazı "*genel işleyiş kipleri*" ve "*sembolik inşa stratejileri*" olduğunu söyleyen Thompson'a göre ideolojinin faaliyet gösterebileceği beş genel işleyiş kipi vardır. Bunlar:

1. Meşrulaştırma: "*ussallaştırma, evrenselleştirme, öyküleme(hikâyeleştirme)*"
2. Taslama: "*yerinden etme, hüsnütahirleştirme, mecaz*"
3. Birleştirme: "*standardizasyon, bütünü simgeleştirilmesi*"
4. Parçalama: "*farklılaştırma, ötekinin sansüre uğraması*"
5. Şeyleştirme: "*Doğallaştırma, ebedileştirme, adlandırma/edilgenleştirme*" (2013: 78)'dir.

Thompson'ın ifadesiyle, “*anlam ve gücün toplumdaki yaşamı üzerinde etkili*” (2013: 85) olduğu düşünülen bu inşa stratejilerinin, söz konusu romanda nasıl yer bulduğuna başlıklar üzerinden değinelim.

1.Meşrulaştırma: İdeolojinin Makul Hâle Getirilişi

Meşrulaştırmayı ele alarak başlamak gerekirse, ele alınan hususun makul hale getirilmesi olarak tanımlanabilecek bu yöntem üç temel zemine yaslanır.

Birincisi Thompson'a göre, “*Sembolik bir biçimin üreticisi*” (2013:79) olan yazarın, kendi ideolojisini savunan, “*böylelikle belirli bir hedef kitlesini bunun desteklenmeye değer olduğu konusunda ikna etmeye çalışan bir akıl yürütme zinciri, ussallaştırma adını verebileceğimiz şeydir*” (2013: 79). *Ussallaştırma*, söz konusu hedef kitlesini savunulan görüşün makul ve kıymetli olduğu konusunda ikna etme süreci olarak tanımlanabilir.

Meşrulaştırma biçimlerinden ikinci tipik strateji *evrenselleştirme*dir. Bu strateji aracılığıyla, yazarın eserde yer alan ideolojisinin genel geçer ve meşru olduğunun gösterilmesi amaçlanmaktadır.

Üçüncü meşrulaştırma biçimi *hikâyeleştirme*dir. “*Meşruiyet iddiaları aynı zamanda öyküleme stratejisi aracılığıyla da ifade edilebilir: bu iddialar, geçmiş anlatan hikâyelere gömülüdür ve şimdiki zamanı ebedi ve üzerine titrenen bir geleneğin parçası olarak ele alır*” (Thompson 2013: 79). Thompson'ın burada bahsettiği şey, “*idealize ettiği karakterlerin dünyasını hikâyeleştirmektir*” (2013: 79). Edebî metinlerin kurgu ile oluşturulduğu göz önüne alındığında, bahsedilen “*hikâyeleştirme*” stratejisi aracılığıyla yazarın karakterler ve onların dünyasını kendi idealleri ile donattığı söylenebilir. Böylelikle, metinde yer alan karakterler, yazarın “*idealize ettiği*” karakterler olarak yansıtılacak, metin bu kurgu doğrultusunda hikâyeleştirilecektir.

Meşrulaştırma yönteminin analizine *ussallaştırma* stratejisi ile başlamak gerekirse, geleneksel kadın anlayışının dışında olan Handan'ın erkeklerden kaçmaması, babasının dostlarıyla sohbet etmesi, erkeklerle rekabet kurması ve eşitlik istemesi, evleneceği kişiyi kendisinin seçmesi gibi hususlar ile romanın hem içerisinde geçtiği zaman dilimi hem de yazıldığı zaman diliminde yer alan kadın algısının dışına çıktığı görülecektir. Fakat diğer yandan Handan'ın romanda yer alan kişilerce olumlanması, yüceltilmesi ve ondan haz etmeyen kişilerin olumsuzlanması göz önüne alındığında, yazar okuyucuyu Handan'a hak vermeye, yaptıklarını gerekçelere dayandırarak doğru olduğunu düşünmeye, ideal bir kadının Handan gibi olması gerektiği izlenimine yönlendirmektedir denilebilir. Yani Handan, her ne yaparsa makul sebebi olan, yaptıklarıyla etrafındaki kişilerce örnek alınan bir kadın olarak yansıtılmıştır. Halide Edib'in kadın hakkındaki fikirleri, kadının sosyal ve çalışma hayatındaki yeri hakkında var olan düşünce ve yazıları göz önüne alındığında, Handan'ın onun ideal kadın portresinin temsili olduğu görülecektir.

İkinci meşrulaştırma stratejisi olan *evrenselleştirmenin* romanda nasıl yer edindiğine değinmek gerekirse, romanda Handan'ın “*Havva imgesi*” olarak yer almasını bu stratejiye örnek verebiliriz. Zira Handan, ideal bir kadında olması gereken tüm meziyetlere sahip, ahlaklı, bilgili ve örnek alınabilecek bir karakter olarak *mistifikasyona*

uğratılmış/yüceleştirilmiştir denilebilir. Handan'a ait olan özellikler bütün kadınlarda olması gereken özellikler olarak gösterilmiştir.

Meşrulaştırma yönteminin analizine üçüncü ve en çok kullanılan meşrulaştırma yöntemi *hikâyeleştirme* ile devam etmek gerekirse, "*Yakup Kadri'nin bir otobiyografi olarak nitelendirdiği*" (Enginün 2013: 397) Handan, Halide Edib'in zihninde yer alan "kadın" figürünün hikâyeleştirilmiş şeklidir. Yazar, "*Kadın eğitimi, eğitilen kadının yeri, kadın ve erkek çevrenin bakışı, kadının kendi verdiği kararların sonucuna katlanması*" (Enginün 2013: 397) gibi sorunları ele almakla birlikte, "*kadının aslında dünyanın hiçbir yerinde mutluluğu bulamadığı izlenimini uyandırır*" (Enginün 2013: 397). Bu gibi bulgular neticesinde Halide Edib, Handan adlı romanda "kadın" konusunu odak noktası olarak bu konuda var olan düşüncelerini okura yansıtmak amacıyla idealize ettiği karakterlerin dünyasını hikâyeleştirmiştir denilebilir.

Romanın baş kişisi Handan üzerinden "ideal kadın" portresini çizmekte olan yazar, karakterlerin Handan ile ilgili konuşmaları üzerinden onun mükemmelliğini, eğitilmiş ve kültürlü oluşunu vurgular. Söz konusu romanda karakterlerin söylemleri, yazarın kendi fikirlerini okuyucuya aktarma şeklidir. Romanın merkezinde olduğu gibi, romanda yer alan karakterlerin hayatlarının merkezinde de Handan yer alır. İçerisinde bulunduğu toplum tarafından her ne kadar yadırgansa, onu ilk defa görenler hakkında olumsuz ve önyargılı fikirlere sahip olsalar da nihayetinde hepsinin vardığı sonuç şu (yüceltme) olacaktır: Handan, diğer kadınlardan farklı olarak felsefe, sosyoloji, psikoloji, iktisat ve daha birçok konuda bilgili bir kadındır. Handan, her ne kadar dış görünüşü ile cazibe kaynağı olmasa da fikirleri ile onu dinleyenlerin ilgisini çekmeyi başarmaktadır.

Handan'ın olumlanması hususu, romanda yer alan mektuplaşmalar üzerinden gözlemlenebilir. Örneğin Refik Cemal, Neriman'ın övgüyle bahsettiği Handan'ı gördüğü ilk anda, tavırları karşısında şaşırılmış ve bu şaşkınlığını şu sözlerle ifade etmiştir:

"Handan, Handan'ı gördüm (...) Vakur, kibar ve pek iyi giyiniyor (...) Sonra adeta verilmek istemeyen elimi çaldı, bir erkek gibi sıktı (...) İtiraf ederim ki senin Handan'ın insanı şaşırtıyor Neriman (...) Kibar, zarif, zeki, her şey" (Adıvar 2018: 36-40).

Handan, dönemin kadınlarında olmayan, fakat erkeklerin de kadınlarda olmadığını eksikliğinden yakındığı bir meziyete sahiptir:

"Handan'la her şeyi konuştuk Neriman. Senin uykunu getiren içtimaiyat, felsefe, hatta politika, her şey konuştuk. Yavaş yavaş gözümün önünden onun ziyadar gözlerinin, ziyadar saçlarının nisviyeti uçtu, narin, beyaz göğsünü görmez oldum" (Adıvar 2018: 42).

Benzer şekilde Refik Cemal'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere, Handan tıpkı Halide Edib gibi pek çok alanda bilgisi olan, kültürlü ve birikimli bir kadındır. Bu gibi özellikleri neticesinde erkeklerin zihnindeki kadın algısının bedensel alandan ziyade, zihinsel alana odaklanmasını sağlamıştır.

Handan'da, bir kadında olması gereken öğrenme aşkı hat safhadadır. Bu husus, Neriman'ın Refik Cemal'e yazmış olduğu mektuptan öğrenilmektedir:

“Biz dört çocuk hep aynı hocadan aynı tahsili görüyorduk, fakat Handan hepimizi arkada bıraktı (...) Onda öğrenmek bir ihtirastı. Bilmek, daima bilmek (...) Onda bildiği şeyleri seven, derayüş eden bir şefkat, bir kadın kalbi vardır” (Adıvar 2018:47).

“Bu cemiyette okumuş, kafaca gelişmiş kadının yeri ne olacaktır?” (Enginün 2013: 396) sorusu İnci Enginün’e göre Handan oluşturulurken yola çıkılan temel husustur. Halide Edib, ideal kadın figürü olarak Handan’ı yalnızca olumsuzlamakla kalmamış, Handan üzerinden “Bir kadın nasıl olmamalıdır?” sorusuna da cevap vermiştir. Zira romanın sonlarına doğru Handan, Hüsnü Paşa karşısında kadınlık onurunu hiçe saydığı andan itibaren hızla bunalıma sürüklenmiş, bu husus onun hastalanmasına sebep olmuştur. Handan, kardeşi Neriman’ın eşine aşık olmuş, bu durum kendisini suçlu hissetmesine yol açmıştır:

“Ben artık zelil ve sefil bir günahkâr oldum. Ben artık tarihin en mel’un çehresi Yehuda’ya nazire oldum (...) Kardeşimin kocasını sevdim! Yehuda, İsa’ya sattığı paraları, feda ettiği şeyin bahası diye nasıl öğrenerek iade etti ve kendini astıysai ben de bu büyük habis hıyanetin temin ettiği aşkı fırlatıp bir köşede gebermek istiyorum. Ben ve Yehuda, Handan ve hıyanet birbirine ne kadar uzak şeylerdi” (Adıvar 2018: 228-229).

Sadakatsizliğini Yehuda’nın İsa’ya olan ihanetiyle benzer gören Handan kendisi hakkında şu sözleri söylemektedir:

“Ben o kadar kokmuş, o kadar tefessüh etmiş bir leke, bir et parçasıyım, başka bir şey değil.

Değil cennet, hatta cehennem, cehennemden en yakıcı, en işkence edici derinlikleri bile beni kusup atmali” (Adıvar 2018: 235).

Handan, bu yanlışının bedelini kendisini cezalandırarak, tedavilere yanıt vermeyerek, ölüme sürüklenerek öder.

Yazarın olumsuzladığı karakterlere bakılacak olursa, bunlar genelde kadını küçük gören, onun toplumda iyi bir konuma gelmesini doğru bulmayan kişiler ve kadınlık onurunu hiçe sayarak romandaki ifadesiyle bir “metresten” öte gidemeyen kadınlar olarak yansıtılır. Bu karakterlerin romandaki yeri hiçe indirgenerek, onlara hemen hemen hiç söz hakkı verilmemesi de dikkat çeken bir diğer husustur. Yazarın Handan’ı romanın merkezine alışı romanda yer alan erkek karakterler üzerinden de gözlemlenebilir. Zira romanda erkek sınıflandırması dahi Handan üzerinden yapılmakta, romanda yer alan erkek karakterler Handan’ı sevenler ve sevmeyenler olarak iki cinse ayrılmaktadır.

Romanda, Handan’ın eşi Hüsnü Paşa’nın Handan’ı aldattığı, görüştüğü diğer kadınlar da romanda şuhmeşrep kadınlar olarak yer edinmekte ve kendileri para avcısı, ahlâksız ve Handan’ı taklit eden tipler olarak hep başkalarının dilinden aktarılmaktadır. Böylelikle yazar, kendi kadın ideolojisine hizmet etmeyen kişi ve durumları değersizleştirerek, kendi savunduğu düşüncenin meşruiyetini pekiştirir. Handan ve Hüsnü Paşa’nın görüştüğü diğer kadınlar, romanda onları gören ve tanıyan kişiler ağzından sıkça karşılaştırılarak ideal olanın Handan olduğuna vurgu yapılırken, diğer kadınların ötekileştirildiği görülmektedir. Yazar, böylelikle ele almış olduğu mektupları ve yazılarında bahsettiği ideal kadın portresini çizerek, her ne kadar içerisinde bulunulan dönemle örtüşmese de onun hal ve tavırlarını

meşrulaştırmış, aksi olan kadınları ve kadını aşağılayan zihniyeti olumsuzlayarak kendi ideolojisini haklı çıkarmaya çalışmıştır.

2.Taslama: İdeal Kadının Mükemmeliyeti

Thompson'a göre ideoloji analiz yöntemlerinden bir diğeri *taslamadır*. "*Tahakküm ilişkilerinin gizlenmesi, örtbas edilmesi ya da dikkatler mevcut ilişki veya süreçlerden başka yöne çevrilerek ya da bunlar göz ardı edilerek kurulabilir ve sürdürülebilir*" (2013: 81). İfadeleri ile taslama yöntemini açıklayan Thompson'a göre bu yöntem, dikkatleri istenilen yöne çekerek ideolojiye hizmet eden hususları güzel ve hoş göstermek, diğer hususları ise gölgeleyerek göz ardı etmek biçiminde okurun karşısına çıkmaktadır. Bu yöntemde "*yerinden etme*", "*hüsnütibirleştirme*" ve "*mecaz*" stratejileri kullanılmaktadır. Bu stratejilerden biri olan "*yerinden etme*", "*pozitif ya da negatif çağrışımlar arasında birini diğerine transfer ederek anlam inşa eder*" ken; "*hüsnütibirleştirme bir olay ya da durumu ideolojiye hizmet eder şekilde yeniden tarif etmek şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Mecaz ise, "dilini ya da daha genel olarak sembolik biçimlerin temsili bir biçimde kullanılmasıdır"* (2013: 81). *Yerinden etme* stratejisi başka bir deyişle gerçeğin çarpıtılması şeklinde tanımlanabilir. *Hüsnütibirleştirme* stratejisinde ise bahsedilen olay ya da durumun sübjektif bir biçimde de aktarılması, bu şekilde ideolojiye hizmet etmesi amaçlanmaktadır. *Mecaz* stratejisinde aslolan ise temsil yoluyla ideolojinin metin içerisinde yer edinmesidir.

Yerinden etme yani gerçeğin çarpıtılması stratejisinin romanda yoğun olarak kullanıldığını görülmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, romanda ideal kadın olan Handan'ı seven ve yaptıklarını doğru bulan karakterler olumlu şekilde anlatılırken, Handan'ı sevmeyen, onun karakterini ve dolayısıyla onun üzerinden ideal kadını eleştiren insanlar olumsuz özellikleriyle ön plana çıkarılmaktadır:

"*Bence iki nevi erkek vardır: Handan'ı fevkalade bulanlar ve sevenler; bunlar akıllı ve fevkalade adamlar (Hüsnü Paşa müstesna). Handan'ı çirkin ve alelade bulanlar; bunlar basit ve alelade adamlardır!*" (Adıvar 2018: 44).

Romanda Hüsnü Paşa'nın görüştüğü diğer kadınlar olarak yer alan şuhmeşrep kadınların, her ne kadar Hüsnü Paşa tarafından güzel bulunuyor olsa da Refik Cemal tarafından çirkin ve itici olarak mektuplarında bahsi geçmesi ise bir yerinden etme hususudur. Aynı şekilde, romanda idealize edilmiş bir kadın figürü olarak yer alan Handan'ın, dış görünüş olarak güzel bir kadın olmasa da onun çirkinliğinde dahi bir çekicilik bulunması ve daha çok iç güzelliği ile ön plana çıkarak cazibe merkezi olması ise bir diğer husustur.

Bir diğer husus ise Handan'ın olumsuz tüm davranışlarının hüsnütibirleştirilerek verilmesidir. Örneğin, Handan'ın kız kardeşinin eşi olan Refik Celal ile olan aşkı ve yakınlaşmasının her ne kadar toplumsal normlara karşı yanlış bir durum olsa da Âdem ve Havva benzetmesi yapılarak hoş bir biçimde gösterilmesi ve Handan'ın bu hususta dahi haklı bir sebep olarak o dönemler hasta olduğu için böyle bir yanlışa düşmesi olarak gösterilebilir. *Hüsnütibirleştirmeye* verilebilecek bir diğer örnek ise, Handan'ın eşi Hüsnü Paşa'ya olan sadakatini koruyamamasının suçlusu olarak yine eşi Hüsnü Paşa olarak gösterilmesidir. Bu hususta Refik Cemal'in Server'e yazdığı mektupta yer alan şu ifadeler dikkat çekicidir:

“Meğer bir kadının ruhunu üryan görmek ne fena, ne fena imiş! Kim derdi ki o sakit ve vakur kadın kocasının hıyanetlerinden bu kadar kıvranıyor, bu kadar acı çekiyor” (Adivar 2018: 181).

Romanda dikkat çeken bir diğer husus ise içerisinde yer alan *mecaz* ve *kinâyeler*dir. Romanın ve baş karakteri olan Handan’ın, diğer kadınlardan farklı olarak fazla neşeli olması, babası ve onun ihtiyar dostları ile bir araya gelerek uzun sohbetler etmesi, at binmesi, gece yarısına kadar ders çalıştığı halde dinmeyen enerjisi ve toplumsal alanlara rahatlıkla girip çıkabilmesi adının hakkını vererek “neşeli” bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Halide Edib’in “*ilk eşi Salih Zeki’nin üzerine evlenmek istemesinden sonra yazarın bu romanı yazdığı*” (Kudret 2004: 739) bilgisinden yola çıkıldığında, Handan’ın çekeşliliğe karşı çıkması, kendini kültürel anlamda geliştirmesi, romanın yazarın hayatından otobiyografik izler taşıdığını göstermektedir. *Mecaz* stratejisinde temsilin kullanıldığı bilgisinden yola çıkarak bir değerlendirme yapmak gerekirse, Handan adlı karakterin kişisel özellikleri ve yaşadıklarıyla yazarın ideolojisinin temsili olduğu sonucuna varılabilir.

3. Birleştirme: Biz ve Öteki

“Kolektif kimlik oluşturma” şeklinde açıklanabilecek bu yöntem, kişiler arası farklılıkların göz ardı edilerek onları bir arada bulunduran bir çatı, kimlik inşa etme sürecidir. Bu yöntemin tipik stratejilerinden biri olan *standardardizasyon*, ortak bir paydada buluşturma, standart bir çerçeve içine alma biçiminde tarif edilebilir. Birleştirmenin bir diğer stratejisi ise “*bütünün simgeleştirilmesi*”dir. “*Bu strateji, bir ya da birden çok gruba yayılmış birlik, kolektif kimlik ve özdeşleştirme sembollerinin inşasını içerir. Bütünün simgeleştirilmesi belirli hallerde, kişisel farklılıkları ve bölünmeleri hükümsüz bırakacak şekilde kaynaştırarak tahakküm ilişkileri kurmaya ve sürdürmeye hizmet edebilir*” (Thompson 2013: 81-82). Bu stratejide aslanan, bir ya da birden çok grup arasında var olan farklılıkları ortadan kaldırarak bu grupları belirli bir amaç çevresinde birleştirebilmektir.

Monolojik söyleme en çok hizmet eden yöntemlerden biri olduğu söylenebilecek birleştirme yöntemi, Handan’da farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. “Bir kadın nasıl olmalı?” sorusunu temele alarak yazılmış olan romanda karakterlerin konuşmalarının da bu düşünce çerçevesinde ilerlediğini görülmektedir. Kahramanların da bu düşünceye hizmet eder nitelikte kurgulanmış olduğu gözlemlenen bu romanda yazar, metin üzerinden okuyucusunun zihninde “ideal kadın” portresini oluşturmayı ve geleneksel kadın algısını belli ölçülerde itiraz ederek, millî, fakat kültürel anlamda donanımlı olan, hayatın her alanında yer edinmiş, öğrenmeye istekli, fiziksel özelliklerinden ziyade düşünsel ve ruhsal özellikleri ile ön plana çıkan bir kadın anlayışı aşılacak ister.

Yazarın bu yöntemi, bu çalışmada sıklıkla tekrar edilen sözlerden hareketle “biz” ve “öteki” ayrımını keskinleştiren niteliktedir. Romanda yer alan kadın karakterlere bakıldığında, biz ve öteki ayrımını net bir şekilde gözlemlenebilir. Örneğin, Handan’ın eşi Hüsnü Paşa’nın görüştüğü kadınlar Handan’ın aksi şekilde meziyetsiz, güzellikleri dışında hiçbir özellikleri bulunmayan, “diğer cins” kadınlar olarak romanda yer almakta ve birçoğu Handan’ı taklit etmekten öte gidemeyen kadınlar olarak tasvir edilmektedir.

Romanda erkekleri sınıflandırırken bu ayrımın dahi Handan üzerinden yapıldığından, Handan'ı sevenler ve sevmeyenler olarak bahsedildiğinden çalışmada daha önce söz edilmişti. Handan'ı sevmekle birlikte ona ve fikirlerine değer vermeyerek bir müstesna olarak bahsedilen, kadınlara değer vermeyen, onları bir obje olarak gören ve bu düşüncesine uymadığı için Handan'ın canını yakmak isteyen Hüsnü Paşa'nın eşi Handan'a yazdığı mektup şu şekildedir:

“Sende öteden beri bir fikri sabit var. İzdivaçları, aşkları, rabıtaları ebedi zannediyorsun. İndimde izdivaçtan daha manasız bir kelime, bir bağ yoktur (...) Sana tahammül edemiyorum, ne kadar mazlum, ne kadar müşrik, ne kadar halim olsan senin etrafında o kadar benden başka bir hava, bir şey var ki(...) Seni sürükleyip yerlere yatırmak, seni ayaklarımla ezmek, senin başını çamurlara sürmek hevesiyle yapıyorum” (Adıvar 2018: 159-160).

Romanda Hüsnü Paşa'nın aksine, Handan'ı seven ve düşüncelerine değer veren erkek karakterlerin başında yer alan kişi ise Refik Cemal'dir. Halide Edib'in ideolojisini romanda okura en fazla aktaran karakterlerden biri olan Refik Cemal, evlilik ve eş hakkında şu sözleri söylemektedir:

“Ben karımı Âdem Aleyhisseâm'in Havva'yı sevdiği gibi severim. Fakat yine onun gibi cennette ve cennetin haricinde kadına bir hayat arkadaşı, dünyada beni ve kendisini ebedileştirmek için çocuklar yetiştirecek bir hayat arkadaşı diye bakarım. Fakat sevgili arkadaşım bir gün sıhhatini, keyfini kaybetse ve hatta sakat olsa yine artık kendime ikinci bir kadın düşünmem. Yine o sevgili ve muhterem kalır” (Adıvar 2018: 25-26).

Görüldüğü üzere yazar, kadın, aşk ve evlilik konularında belli bir söylemi tekrarlamış, roman aracılığıyla okurun zihninde ideal bir aşk, evlilik ve kadın algısı oluşturmayı hedeflemiştir. Halide Edib'in ideal kadını hayatın her alanında aktif, gerektiğinde tek başına seyahate çıkabilen, okuyan öğrenen, sorgulayan, güzel sanatlarla yakından ilgili bir kadındır. Fakat bu hususta dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Halide Edib'in ideal kadını çağdaş olmakla birlikte, millî hususiyetlerini kaybetmemiş; ahlâklı, sadakat sahibi ve ağırbaşlı bir kadındır. Romanda Handan olarak canlandırılan bu ideal kadın portresine bakıldığında şu bulgular elde edilmektedir: Handan her ne kadar erkeklerle sohbet ederek dışa dönük bir yapı sergilese de ahlakî yapı açısından içerisinde bulunduğu toplumun benimsemiş olduğu değerleri içselleştirmiş bir karakterdir.

4. Parçalama: İdeolojinin Yanındakiler ve Diğerleri

Bir diğer yöntem olan parçalama, ideolojinin faaliyet göstermesine aracılık etmektedir. Buradaki tipik strateji “farklılaştırma”dır. “Farklılaştırma, kişi ve gruplar arasındaki ayrılmaları vurgulamak; bir araya gelmelerini engelleyen ve mevcut ilişkilere etkin bir şekilde meydan okumaktan ya da gücün uygulanmasına etkin bir şekilde katılmaktan onları alıkoyan nitelikleri ön plana çıkarmak” (Thompson 2013: 83). Farklılaştırma stratejisinde amaç “ideolojinin yanında olanlar ve diğerleri” şeklinde bir ayırım yaparak iki taraf arasındaki

farklılıkları belirginleştirmektedir. Bu stratejide kişi ve grupların nitelikleri, temsil ettikleri ideolojinin özelliğine göre belirlenmektedir.

Bir önceki başlıkta ele alınan Hüsnü Paşa ve Refik Cemal'in karakterlerinden yola çıkıldığında, Refik Cemal'in sarf ettiği sözler sevgi, şefkat ve olumlu nitelikler taşıırken, Hüsnü Paşa tıpkı romanda da belirtildiği üzere, kadını aşağılayan, evlilik ve aşk gibi hususlara saygısı olmayan biri olarak yansıtılmaktadır. Esasen, Hüsnü Paşa'nın romanda hemen hemen hiçbir zaman kendi öz bilinci ile yer almadığı görülür, hep başkaları onu anlatır ve bu anlatışlar taraflıdır. Hüsnü Paşa sürekli olumsuzlanarak nitelenir. Hüsnü Paşa'nın kendi ağzından aktarılan ifadeler ise sınırlı olmakla beraber, Handan'ı destekleyen karakterlerin kendisi hakkında söylemiş olduğu sözleri destekler niteliktedir. Thompson'ın ele aldığı bu stratejide, "*Alakalı bir diğer strateji ötekinin sansürlenmesi*" (2013: 83) şeklinde savunulan ideolojiye karşı olan karakterler daima olumsuz yanlarıyla romanda yer edinmiş, iyi olabilecek tüm nitelikleri sansürlenerek yalnızca kötü yönleri üzerine odaklanılmıştır. Bu hususta, İngiliz terbiyesi ile büyütülmesi, toplumsal normların dışına çıkması, yurtdışında uzun yıllar kalması ve eşi Hüsnü Paşa'dan ayrılarak Refik Cemal ile yakınlaşması gibi durumlar sebebiyle, babası Cemal Bey'in evinin muhitindeki yakınları ve imam cenazeye dahi katılmamıştır. Bahsi geçen durumda, imam Murat Efendi, oğlu ve eşinin konuşmaları şu şekildedir:

"-Nereye götürdüler?"

-Çamlıca'ya. Cenaze oraya gelince birçok ağlayan bir ihtiyar daha peyda oldu. Zaten cenazede o kadar çok ağlayan vardı ki. En tuhaf şey tabutu mezara indirdikleri zaman oldu. Üstüne toprak atarlarken ayakta sakin ve dalgın duran Refik Cemal Bey'e Hüsnü Paşa hücum etti.

(...)

-Cemal Bey'in alafranga kızlarının büyüğü değil mi? İmansızlığın sonu budur, efendi. Allah ona ahirette yatacak yer verecek mi sanıyorsun? Bir ömrü gavur memleketlerinde geçti.

(...)

-Allah taksiratını affetsin (...)" (Adıvar 2018: 244-245).

Görüldüğü üzere, Handan'ın ölümü hakkında dahi acımasızca konuştukları gözlenen bu karakterler, romanda olumsuzlanarak aktarılmıştır. Burada söz konusu olan, imam ve ailesinin değil, geleneksel kalıpların dışına çıkamamış ve kadının çağdaşlaşmasını hazmedemeyen zihniyetler olarak yansıtılmaktadır.

5. Şeyleştirme: Öz Bilinç Meselesi yahut Hiç Sayılma

İdeolojinin beşinci işleyiş usulü olan şeyleştirmede işleyen süreç ise şu şekildedir:

"Tahakküm ilişkileri, geçici, tarihsel bir durumu sanki kalıcı, doğal ve zamandışıymiş gibi göstererek kurulabilir ve sürdürülebilir. Süreçler, toplumsal ve tarihsel nitelikleri karanlıkta kalacak şekilde yarı-doğal şeyler ya da olaylar gibi resmedilir. Şeyleştirme olarak ideoloji bu nedenle sosyo-tarihsel görüngelerin

toplumsal ve tarihsel niteliğinin tasfiyesini ya da gizlenmesini içerir. Bu kip sembolik bicilerde doğallaştırma stratejisi aracılığıyla ifade edilebilir. Benzer bir strateji ebedileştirme olarak tarif edebileceğimiz şeydir: sosyal-tarihsel görüngüler, kalıcı, değişmez ve sürekli tekerrür ediyormuş gibi resmedilerek tarihsel niteliklerinden mahrum bırakılırlar” (Thompson 2013:84-85).

Halide Edib, toplumsal kurumlarda ve aile yapısında var olan kişi ya da durumları nesneleştirmiş, ideolojisini destekler nitelikte özellikler taşıyan bireyler olarak okura sunmuştur. Romanında yer alan kişiler, anne, baba, kardeş, aile dostu, hoca, âşık, damat, imam, hizmetçi, bakıcı gibi tiplerden oluşmaktadır. Yazarın ideolojisini destekler nitelikte olan karakterler (Neriman, Refik Cemal, Nâzım) romanda birer birey olarak karşımıza çıkmaktayken, yazarın ideolojisi ile çatışan karakterler (Hüsnü Paşa, metresler, hizmetçiler, imam ve eşi) romanda birer nesne olmaktan öteye gidememişlerdir. Bu hususta romanda en çok nesneleştirilen Hüsnü Paşa'nın görüştüğü diğer kadınlardır. Diğer kadınlar, romanda bir nesne vazifesi olmaktan öteye gidememiş, kendilerinin ifadelerine romanda hemen hiç öz bilinçleriyle yer verilmemiştir. “Ötekiler” şeklinde romanda yer alan diğer kadınlar, Handan'ın basit bir kopyası olmaktan ileri gidememişler, giyinişleri, hal ve tavırları Refik Cemal ve Server tarafından basit olarak nitelendirilmişlerdir. Hüsnü Paşa dahi, Handan'a yazmış olduğu mektupta bu hususta şu sözleri sarf etmektedir:

“Gelelim yeni metresim hakkındaki faraziyatına: Sokakta bulduğun kız, bir kadın diyorsun, şunu ister bunu ister diye birtakım nazariyat yapıyorsun; yeni metresim, seni meraktan kurtarmak için söyleyeyim, senin bir haftalık femme de chambre'ın 'Mod'dur. Hatırlar mısın, ben Paris'ten ilk Londra'ya geldiğim zaman onu almıştın? İhtimal bu kızı sevebileceğim hatırına gelmemiştir. Filhakika pek güzel bir şey değil seni tanıyanlara onu Handan'a tercih edilen kadın diye gösterecek gülerler (...) sende biraz daha ufak olmasına rağmen en büyük fazileti de giydirince sana benzemesi, hayır seni hatırlatmasıdır (...) yürüyüşünü bile zararsız taklit ediyor, işte o müphem ve işkence eden hırsı vermek için kokularla, eş tuvaletlerle seni kâfi derecede hatırlatıyor” (Adıvar 2018: 160).

Hüsnü Paşa'nın ifadelerinde de görüldüğü üzere, bu kadınların varlık sebepleri dahi Hüsnü Paşa'nın Handan'da bulamadığı itaatkâr nitelikleri bir başka kadın üzerinden görmek istemesidir. Handan'ın basit birer kopyası olan bu kadınlar romanda “nesne” olmaktan öteye gidememiş, hiçbir zaman onlara söz hakkı verilmemiştir.

6. Mistifikasyon: İdeolojiye Hizmetin Ulvileştirilmesi

Thompson'ın ideoloji analiz yöntemleri arasında olmamasına rağmen romanda var olan ve değinilmesi gereken bir diğer kavram ise *mistifikasyondur*. *Mistifikasyon*, “toplumsal gerçekliği uygun yollarla çarpıklaştırarak gizemli bir şekilde sunma yöntemi” dir (Eagleton 1996: 23). Mistifikasyonun en belirgin özelliği metinde yer alan ideolojiyi yahut ideolojinin taşıyıcısını yüceltmesidir. Bu sayede savunulan ideolojinin etkisi ve değeri artırılmakta, okuyucunun dikkati istenilen noktaya çevrilmekte ve merakının artırılması amaçlanmaktadır.

Handan, tanıyan herkesi şaşırtacak ve kendisini sevdirecek özelliklere sahip, bakanlarda gözlerinin derinliği ve ne olduğu çözülemeyen bir çekicilikle etki bırakan özelliklere sahip bir kadındır. Handan’da tüm meziyetler vardır: piyano çalmayı bilir, tarih, sanat, edebiyat, içtimaiyat, felsefe, politika hakkında bilgisi vardır, at binmeyi dahi becerebilir. Çalışmanın önceki aşamalarında da belirtildiği üzere, yaşlılarından farklı olarak dersleri çok çabuk öğrenir, saatler sürse de derste yorulmaz, sıkılmaz, uyumaz. Yeni evlenecek olan Neriman kendisine her konuda danışır. Neriman’da Handan’ı mistifikasyona uğratma/ ulvileştirme o kadar yoğundur ki, odasında onun fotoğrafı durur, Refik Cemal ile evlendiğinde dahi onu kaldırmak istemez. Herkesin Handan’ı sevmesi gerektiğini düşünür:

“Handan’ın sende pek fevkalade tesir etmemesine azıcık kırdım (...) Sen herhâlde alelade değilsin, benim için dünyanın en büyük adamı! Ne yapayım, Handan’ı beğenmeyişine katlanmalı!” (Adıvar 2018: 44)

“Neriman’ın hayatında bu kadar kati bir hükümle yaşayan bir dostu azıcık kaskanıyordum (...) her şey Handan’ın fikriyle oluyor (...) yalnız, evlendiğimiz akşam o beni ellerimden tuttu. Aynanın önüne götürdü. Masanın üzerinde zarif gümüş bir çerçevede aynı tüller içinde bir kadın resmi elindeki bir izdivaç yüzüğünü, mütebessim uzatıyordu. Onun da boynu, kolları açıktı (...) biraz sonra yatağımızın karşısında da bütün bütün başka bir vaziyette mütefekkir ve gergin çehresiyle Handan’ı görünce azıcık sıkıldım.

-Handan hayatımızı ebediyyen seyrediyor gibi, Neriman, dedim” (Adıvar 2018: 21-22).

Roman’ın sonlarına doğru, Handan’ın üzüntüden hastalanması ve şuurunu kısmen kaybetmesi ile mistifikasyona uğratılması daha da artmıştır. Refik Cemal, Server’e yazmış olduğu mektuplarda bu hususta sarf etmiştir:

“Bütün çehresi ve ruhu gibi yürüyüşünde ve etvarında da bir çocuk sadeliği var. Bu halinde de ne kadar güzel! (...) Dışarı çıktığımız vakit başına sadece beyaz bir tül, arkasına da beyaz ince bir manto giydiriyoruz. Bu sade kıyafeti, pembe güzel yüzü ile limon, portakal ağaçları arasından çıkan eski bir hikâye kahramanı gibi görünüyor. İtalyanlar bile bu ecnebi sinyoraya pek ateşli gözlerle bakıyorlar” (Adıvar 2018: 192-204).

Handan’ın saflığı, çocuksuluğu ve beyazlar içerisinde anlatılırken Refik Cemal’in sarf ettiği şu sözler dikkat çekicidir:

“Odaya girince şaşırdım. Odanın kar gibi bekaret ve sadegîsi içinde beyazlı, sade örgüleri başına sarılmış sakit ve sakin Handan (...)” (Adıvar 2018: 224)

Refik Cemal Handan’ın masumiyetinden bahsederek “bekaret”, “kar gibi”, “sadegîsi” sözlerini sarf etmiştir. Halide Edib’in ahlak, sadakat hakkındaki görüşleri göz önüne alındığında, bu kavramlarla paralellik gösterdiği görülecektir. Handan’ın asıl mistifikasyona uğrayışı, masumiyeti tamamen elde ettiği anda ortaya çıkmış, romanın sonuna doğru “Handan’ın Tahassüsleri” adlı bölümde reel dünyadan tamamen kopmuş, iç monologlar

şeklinde "Âdem, Havva, İsa, Yehuda" gibi metinlerarası göndermelerle bu strateji derinleştirilmiştir.

Sonuç

Halide Edib'in ideal kadın figürü olarak Handan, etrafında yer alan kadınlardan farklı olarak iyi yetişmiş, kültürlü; siyaset, iktisat, edebiyat, müzik gibi alanlarda erkeklerle sohbet edebilen, dönemine göre çağdaş, fakat çevresince yadırganan bir şahsiyettir. Sahip olduğu özelliklerin Handan'ın kendi ağzından değil de başkalarının ağzından anlatılması, olayın tek bir şahıs tarafından algılanmış olmayarak, bahsi geçen hususlarda haklılığını kanıtlar niteliktedir.

Çalışmanın başında, Handan'ın otobiyografik özellikler taşıyan bir roman olduğu, Halide Edib'in kendi yaşam öyküsünden izler taşıdığından bahsedilmişti. Halide Edib, yaşamış olduğu dönem ve toplum içerisinde, kendisi de Handan gibi belli ölçülerde yadırganan aynı zamanda öncü özelliklere sahip bir şahsiyettir. Halide Edib, yazmış olduğu yazılarında da belirttiği üzere kadınların giyim-kuşam, eğitim-öğretim, evlilik, toplumsal hayat, çalışma hayatı, kültürel aktiviteler ve güzel sanatlar gibi alanlarda aktif olması gerektiği fikrini savunmuştur. Ona göre, milletin kurtuluşu, erkeklerin çaba göstermesi ile olduğu kadar kadınların çaba göstermesi ile de alakalıdır.

Bu çalışmada, Halide Edib'in *Handan* adlı romanında odaklandığı kavram olduğu düşünülen "ideal kadın" kavramı üzerinde durularak, Handan'ın "monolojik" bir metin olduğu ve Halide Edib'in ideolojik söylemlerini içerdiği belirtilmiştir. Bu amaçla, ideolojik bir metin olduğu düşünülen romana, John B. Thompson'ın ideoloji analiz yönteminin uygun olacağına karar verilmiştir.

1. İdeoloji analiz yöntemine *meşrulaştırma* yöntemi ile başlanmış, böylelikle yazarın ele aldığı hususu ne şekilde makul hâle getirdiğini incelenmiştir. Yazar, romanda yer alan Handan karakteri üzerinden ideal bir kadının nasıl olması gerektiğini *ussallaştırma*, *evrenselleştirme* ve *öyküleme* stratejileriyle okura aktarmıştır. Handan, sahip olduğu meziyetlerle sürekli olumlanarak romanda yer edinmiş, yine bu özelliklerle "İdeal bir kadın nasıl olmalıdır?" sorusuna cevap vererek evrenselleştirilmiş ve romanda ideal bir kadının canlandırılarak hikâyeleştirilmiştir.

2. İkinci yöntem olan *taslama* ise romanda *yerinden etme*, *mecaz* ve *hüsnütabirleştirme* olarak yer edinmiştir. Romanda, Handan'ı sevmeyen karakterler haksız görülerek olumsuz özellikleriyle ön plana çıkarılmış, bu durumlar yerinden etme stratejisine örnek görülmüştür. *Hüsnütabirleştirme* stratejisi ise Handan'ın yapmış olduğu hatalarda dahi haklı bir gerekçesinin olması ve hemen hemen kusursuz bir karakter olarak yansıtılması şeklinde romanda yer edinmiştir. Romanın Halide Edib'in hayatından izler taşıdığını, otobiyografik nitelikleri olduğu çalışmada belirtilmiştir. Halide Edib'in otobiyografik unsurları romanda mecazlaştırarak okura aktardığı, bu stratejiyi romanda ideoloji aktarma aracı olarak kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. Üçüncü yöntem olan *birleştirme* yönteminde yazarın biz ve öteki ayrımını Handan üzerinden yaptığı, ideolojiyi destekleyen karakterleri olumlarken diğer karakterleri olumsuzladığı gözlemlenmiştir.

4. Dördüncü yöntem olan *parçalama*da, yazarın ideolojisini desteklemeyen karakterlerin öz bilinçleriyle romanda yer edinmesine izin verilmeyerek ayrıştırıldığını gözlemlenmiştir.

5. Beşinci yöntem olan *şeyleştirme*de, yazarın ideal kadın anlayışına uymayan kadınlara romanda özbilinçleriyle yer vermeyerek onları nesneleştirdiği gözlemlenmiştir.

6. Romanda geniş bir yer verilen *mistifikasyon* stratejisi ile Handan'ın idealize edilmiş, bunun da ötesine geçerek ulvî bir karakter olarak okuyucuya aktarıldığı sonucuna varılmıştır.

Tüm bunlardan yola çıkıldığında, Handan'ın, adeta Halide Edib'in fikirlerinin temsil edilmiş hâli olduğu söylenebilir. Handan, ideal bir kadında bulunması gereken meziyetleri bünyesinde barındırır. Çevresinin ne düşündüğünü önemsemeden ilimle ve güzel sanatlarla alakadar olur. Yaşıtlarından farklı olarak evlilik hayalleri kurmaz. Fakat, onu idealleştiren özelliklerini yitirdiği anda mağlup olur ve yokluğa doğru sürüklenir.

Bu çalışmanın sonucunda, John B. Thompson'ın ideoloji analiz yöntemi ve mistifikasyon stratejisi ile romanda yer alan ideolojik tutumun çözümlenmesi mümkün olmuştur. Elde edilen bulgular neticesinde Handan adlı romanın, yazarın ideal kadın anlayışının yansıtıcısı olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Adivar, H. Edib (2018). *Handan*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Durakbaşa, Ayşe (2000). *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eagleton, Terry (1996). *İdeoloji*. çev. Muttalip Özcan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Enginün, İnci (2007). *Halide Edip Adivar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İnci (2013). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Thompson, John B. (2013). *İdeoloji ve Modern Kültür*. çev. İdil Çetin. İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Kudret, Cevdet (2004). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II: 1911-1922 Meşrutiyetten Cumhuriyete Kadar*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Oktay, Ahmet (1993). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı 1923-1950*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.